

KULTURNÍ A SOCIÁLNÍ KONTRASTY NA CESTĚ EVROPSKÉ INTEGRACE

1. Úvodní slovo

Vstupem středoevropských a pobaltských států do Evropské Unie roku 2004 se na první pohled potenciál kontrastů v kulturní a sociální struktuře Unie zvětšil. Byla to nejen postkomunistická situace, ale také doznívání vyhocených nacionalismů.

Zkušenost všech ukázala, že nejde jen o kontrasty z minulosti, ale také o kontrasty nově vznikající, které se projevují většinou u již starších členů Unie. Nové kontrasty vyplývají především z různého pojetí sociálně-ekonomického uspořádání; s tím úzce souvisí narůstající nerovnováha mezi klesajícím počtem osob výdělečně činných a narůstajícím počtem důchodců, což je důsledek vítaného prodlužování lidského věku a nežádoucího poklesu porodnosti.

V zemích s velkým počtem mimoevropských přistěhovalců vystupují do popředí kontrasty s těmi, jejichž náboženské přesvědčení zavádí do Evropy životní způsoby neslučitelné s etosem soudobé Evropské civilizace. Běží o interpretaci lidských práv, a to zejména s ohledem na rovnost pohlaví.

Zatímco kontrasty ohledně sociálně-ekonomické orientace státní politiky jsou akutní ve všech státech Unie, kontrasty vyplývající z rozdílné příslušnosti náboženské, postihují zase jen země s větším počtem takto odlišně orientovaného a vyšší reprodukční míru udržujícího lidu.

2. Nevyřízené účty sebeurčení národů

Přestože po vybouření ve dvou „horkých“ světových válkách nacionalistické vášně ve většině Evropy opadly, v jejich okrajových oblastech je neukojený nacionalismus nadále výraznou silou politickou.

Nelze zapomínat, že podtextem válek druhé poloviny devatenáctého a první poloviny dvacátého století byla realizace zásady, že každý národ má mít svůj stát a každý stát má sdružovat celý národ; jinými slovy sebeurčení národů. I když někde bylo dosaženo jen autonomie jednotlivých etnik, výsledek byl

značný. Od uspořádání Vídeňským kongresem r. 1815 do rozpadu Jugoslávie (který ještě v roce 2006 doznívá) stoupl počet jednonárodních států (byť někde s velkými menšinami etnickými) z 10 na 34; na Západním Balkáně lze v dohledné době počítat s dalšími dvěma. Kromě toho dvě etnické složky Španělska dosáhly značné autonomie a Belgie je rozdělena podle jazyka na autonomní oblasti (Vlámskou a Valonskou). Dvoujazyčný Brusel je jako hlavní město administrativy Evropské Unie účinným garantem belgické státní jednoty.

Hlavní ohniska neukojeného nacionalismu v Evropské Unii jsou Baskické provincie ve Španělsku a Severní Irsko. V obou případech jde o menšinu v příslušném území, přičemž v Severním Irsku není rozlišovacím znakem národnosti jazyk, ale náboženství: katolíci versus protestanti.

Podobně i v Bosně je to primárně také náboženství, které rozlišuje Srby, Chorvaty a specifickou národnost bosenskou. Bylo to právě ohrožení existence muslimské Bosny, které by bez zákroku Evropské Unie a Spojených států hrozilo vyvolat akutní střet civilizací. Situace vytvořená tímto zákrokem posiluje evropskou orientaci bosenských muslimů.

Pokud jde o nové členské státy Evropské Unie, je to hlavně existence početné ruské menšiny v Estonsku a Lotyšsku a maďarské v kandidátské zemi – Rumunsku – která by mohla vyvolat potřebu vnější pomoci.

3. Počátky a alternativy integrace

Přestože idea Spojených států evropských byla již r. 1946 vyslovena Winstonem Churchilem, účast Velké Británie na integraci Evropy se nejen opozdila, ale také nenabyla oné intenzity, jako se vyznačovaly státy evropského kontinentu. Nicméně Bruselskou smlouvu o hospodářství, sociální a kulturní spolupráci a společné obraně v r. 1948 Velká Británie spolu s Francií a zeměmi Beneluxu podepsala, jakož i její pozdější přetvoření na v podstatě obrannou a bezpečnostní organizaci pod názvem Západoevropská Unie navazující na Severoatlantický pakt (NATO).

Tak jako pro výsledek 2. světové války, tak i pro poválečnou rekonstrukci (Marshallův plán) a vojenské zajištění hranic, na nichž východní sok západní Evropy zbudoval železnou oponu a netajil se ambicemi světové expanze svého společenského uspořádání, byla účast Spojených států nezbytná.

První kroky ve smíru integrace Evropy byly skromné. Roku 1951 byl dohodnut společný trh uhlí a oceli (Montánní Unie). O šest let později došlo v Římě ke smlouvě o postupném rozšiřování společného trhu.

V tomto směru však vznikla méně ambiciózní alternativa. Stockholmskou konvencí byla v r. 1960 vytvořena Oblast evropského volného trhu (European Free Trade Area – zkráceně EFTA). Sdružila okrajové země Evropy (Švédsko, Norsko, Dánsko, Velkou Británii a Portugalsko) a neutrální enklávy Evropy střední (Švýcarsko a Rakousko). Vstupem většiny těchto zemí do Evropské Unie v letech 1973-1975 EFTA zůstala však torsem (sdružuje jen Norsko, Island, Švýcarsko a Lichtenštejnsko).

Zatímco se při rozšiřování Evropské Unie Francie a Německo (SRN) postupně stále více sblížovaly, do popředí vstoupil antagonismus britsko-francouzský. První signál dal francouzský prezident De Gaulle; svým vetem členské přihlášky Velké Británie v r. 1963 odložil přijetí jejího členství v Evropské Unii o 10 let. Současně s Británií bylo přijato Irsko a Dánsko. Norsko však dvojím plebiscitem dvojí nabídku odmítlo. Řecko bylo přijato r. 1981, Španělsko a Portugalsko r. 1986, Východní Německo (NDR) bylo připojeno r. 1990, a Rakousko, Švédsko a Finsko v r. 1995.

4. Problematika sociálně-ekonomická

Politickou integrací Evropy má být nejen podepřen její všestranný rozvoj a posílena její váha ve světě, ale také vyrovnány stupně ekonomického rozvoje mezi jejími jednotlivými oblastmi. Tzv. kohesivní fondy, tj. Evropský sociální fond a Fond regionálního rozvoje plní tento úkol úspěšně.

V průběhu posledních dvaceti let minulého století se rozdíl mezi staršími členy Unie a méně vyvinutými okrajovými státy, které vstoupily do Unie později, jako zejména Irsko a Španělsko, ale také Řecko a Portugalsko, výrazně zmenšily. Nyní jsou na řadě postkomunistické země, přijaté do Unie v r. 2004. Zatím jsou zvláště pozoruhodná jejich tempa růstu a jejich zapojování do intenzivního mezievropského styku obchodního i kulturního. Zatímco např. v r. 2005 u starších členů Unie byl přírůstek hrubého domácího produktu v průměru sotva 2%, v postkomunistických zemích byl tento přírůstek v rozpětí 4-7%.

Novým členům také přichází k dobru společná zemědělská politika (Common Agricultural Policy – CAP). Ta se však svými finančními nároky (v r. 2004 42,2% celkového rozpočtu Unie) a svou „třídní“, tj. ve prospěch bohatých producentů odstupňovanou strukturou stává kontroverzní. Také klesající podíl zemědělství na celkovém počtu pracovních sil a na hrubém domácím produktu přichází v úvahu pro budoucí rekonstrukci zemědělské politiky.

V rozpočtu EU na roky 2007 až 2013 připadá na zemědělskou politiku 43,1% a na kohesivní fondy jen 35,7% výdajů (The Economist; 24th Dec 2005).

Technický pokrok, který snižuje potřebu manuální pracovní síly, vyžaduje snazší mobilitu pracovního trhu než to namnoze připouští sociální zákonodárství zaměřené na ochranu jeho stability. Tak například zatímco v letech 2003-2005 se míra nezaměstnanosti ve Velké Británii držela pod 5%, ve Francii byla dvojnásobná a v Německu, kde byla ještě doprovázena stagnací ekonomického růstu, míra nezaměstnanosti přesahovala 11%.

Zatímco však v Německu nová „Velká“ koalice pravice a levice zahajuje opatrné kroky k nezbytné reformě sociálně-ekonomického uspořádání, pravicová vláda ve Francii se svým návrhem na minimální uvolnění pracovního trhu (pro dva ročníky nově zaměstnaných) kapituluje pod tlakem rozvášněných demonstrantů – ventilujících svou nespokojenost z více příčin.

Obtížná situace Německa (SRN) je podmíněna nedostatečně regulovanou absorpcí méně vyvinutých východních zemí (NDR). Odtud nadále pokračuje proud vystěhovalců započatý již po vzniku NDR. Také příležitost k zapojení levnějších pracovních sil a využití technických podmínek na území postkomunistických sousedů přichází v úvahu.

Ve Francii nejde jen o problematiku pracovního trhu, ale také o přítomnost těžko naturalizovatelných přistěhovalců, většinou soustředěných ve „slumech“ velkých měst. Do této v třídním smyslu vznětlivé situace se promítá ještě výrazný aspekt kulturní: existence muslimské menšiny, dosahující již téměř 8% obyvatelstva.

Komplexnost kontroverzních situací se objevuje i v dalších zemích Unie, kde se heterogenní náboženská orientace přistěhovalců zvýraznila jako např. v Nizozemí, Belgii a v poslední době také Dánsku. Ve Švédsku, Rakousku a zejména ve Finsku je situace zatím jednodušší.

5. Další perspektivy

V perspektivě dalšího vývoje Unie se zvýraznily dva aspekty integrace: jednotná měna a ústavní forma právního uspořádání Unie. Jednotnou měnu přijalo již 12 z 25 členských států a další zájemci z nejnovějších členů Unie jsou na řadě. Naproti tomu návrh Evropské ústavy narazil na nesouhlas voličů v zemích, o nichž se předpokládalo, že tento krok bude vítaný.

Je ovšem otázka, do jaké míry se v zamítnutí ústavního projektu většinou francouzských a nizozemských voličů projevil jen nesouhlas k dalšímu utužování unijních svazků nebo také – a možná větší měrou – nespokojenost s vládou neschopnou řešit komplexitu sociálně-ekonomických a kulturních

problémů, v jejichž rámci se začala zvláště uplatňovat odlišná komponenta civilizační.

Situace po 2. světové válce vytvořila nejen předpoklady pro novou problematiku vnitřního uspořádání sociálně-ekonomického, ale podnítila otevření pracovního trhu pro přistěhovalce z mimoevropských oblastí. Byl to na jedné straně překvapivý nedostatek vlastních pracovních sil (nejvíc pozoruhodný v případě Německa, kde nestačil příliv více než desíti milionů vyhnanců a uprchlíků z východu), na druhé straně víceméně morální závazek někdejších koloniálních velmocí postarat se o své sympatizanty ze svých zámořských držav (to se týkalo především Francie, Velké Británie, Nizozemska a Belgie).

S těmito přistěhovalci vstoupily do Evropy problémy nejen mezinárodních, ale i mezináboženských vztahů, o nichž se už dalo předpokládat, že dávno z Evropy vymizely. Nejde jen o míru sekularizace, ale o podstatu náboženské zvěsti.

S islámem nepřichází do Evropy zas jedno cizí náboženství omezené na svou etnickou menšinu bez specifických nároků misijních jako například hinduismus a buddhismus, ale náboženství výrazně dynamické, vzrůstající nejen přirozenými přírůstky, ale i konvertity ze svého okolí. Kromě toho islám, toliko čtrnáct století staré náboženství, je - podobně jako bylo křesťanství v tomto věku - všemu nadřazeným principem života, včetně práva „užívání meče“ k prosazování svých předpisů. Demokracie budovaná na zásadě rovných lidských práv je radikály pokládána za usurpaci práva Božího.

Pokud jde o muslimské ženy v Evropě, zdá se, že jejich náboženská ukázněnost převažuje nad lákavostí výhod sekulárního principu emancipace. To pochopitelně přichází k dobru vyšší reprodukční míře muslimských menšin a posiluje to naději těch, kteří sní o postupném získání Evropy pro islám. Leč to je perspektiva tak dlouhodobá, že se sotva najde politik, který by se jí mimo rámec přijímání nových členů Unie seriózně zabýval.

V této souvislosti je třeba zmínit případ Turecka, jakožto kandidáta na členství v Evropské Unii. Jeho pokračující evropeizace a sekularizace, podnětená Kemalovskou revolucí a přestavbou, byla sice zbrzděna oživením umírněného sunnitského islámu, ale potlačování kurdské menšiny je neméně akutní problém.

Existence početné turecké menšiny v Německu nevytváří podobně akutní situaci jako muslimské menšiny v evropských zemích na západ od Německa. Nicméně případnou islamizaci – *in the long run* – by Turecko v Evropě mohlo podpořit. Naproti tomu jeho členství v Evropské Unii posílí její pozici

v případném dalším střetu na Předním Východě, kde muslimské sektářství, nedosažené národní sebeurčení a dosud nedoznělá expanzivní politika Izraele v Palestině představují potenciální ohniska dalších střetů. Radikalizovaná šíitská verze Islámu s perspektivou atomové velmoci v Iránu vytváří mnohem ožehavější situaci než byla domnělá hrozba tehdy více sekulárního než religiózního Iráku.